

id. Bagi Ferenc*

Takar, eltakar, betakar, kitakar

1. Előzetes megjegyzések

Szoktam nézni a televíziót, a magyarországi, a hazai magyar- és a szerbnyelvű adásokat is. De nem szoktam mindig ugyanazt a csatornát, vagy egy adott csatornán valamely meghatározott műsort nézni, egyik említett nyelven sem. Rendszeresebben csak a híradókat, az interjúkat és a riportműsorokat követem, de megnézem a magazin- és vitaműsorokat is, — ám ezeket sem szoktam a műsor alapján megnézésre előre kijelölni magamnak. De bármelyik, a közvetítő állomás által számomra vételezhető magyarországi tévécsatornán, bármilyen műsorszámot is nézrek, mindig figyelem az adásban megszólalók beszédét, és, ha az adott műsorban többen is szerepelnek, akkor azt is, hogy egymás beszédére, esetleges nyelvbtlásaira vagy nyelvi-nyelvhelyességi hibáira miképpen reagálnak, mint ahogy azt is, hogy rám, a határon túli, tehát más magyar anyanyelvű közösségbe tartozóra, hogyan hatnak a látottak-hallottak. A számomra váratlanul újszerűen használt kifejezéseket, toldalékolt szavakat, illetve, azokat a szószerkezeteket, és mondatokat, amelyekben nyelvi-nyelvhelyességi szempontból funkciójának meg nem felelő módon használt szót, vagy toldalékelemet észlelek, igyekszem pontosan úgy lejegyezni, ahogyan az elhangzott, majd adatolom is ezeket az eseteket, (tévécsatorna, év, hónap, nap, óra, a műsorszám neve). Igaz, hogy a teljes mondat pontos lejegyzése nem mindig sikerült és sikerül, de a vétséget tartalmazó szószerkezetet a hibával együtt, mindig pontosan írom le. És, hadd jegyezzem meg mindjárt: — az egyes nyelvi-nyelvhelyességi hibák nem a budapesti adók műsoraiban megszólalók beszédének ilyen, vagy olyan minősítése szempontjából érdekelnek, hanem *a budapesti adók köznyelvére jellemző nyelvi-nyelvhasználati jelenségként, jellegzetességeként*. Ebből a szempontból nemcsak érdekes, de az élőnyelv vizsgálata szempontjából nézve fontos is a beszélgetésben résztvevők (a hallgatók) beszélő nyelvbtlásaira, vagy éppenséggel ismétlődő nyelvi vétségére való reagálásának megfigyelése. Fontosak az ilyen megfigyelések, mert értékes információkat szolgáltatnak a

* id. Dr. Bagi Ferenc, nyugalmazott egyetemi tanár, Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Újvidék

megfigyelőnek, érdeklődőnek, ugyanis, a beszélő nyelvi-nyelvhelyességi hibájára, netán annak többszöri megismétlődésére a beszélgetésben részt vevők spontán reagálása jó szándékú helyesbítésként, a nyelv törvényeinek tisztelésére, betartására való figyelmeztetésként értelmezhetők, ha azonban a hallgatók részéről a nyelvi vétség észrevételének palástolása következtében marad el az észrevehető reagálás, de ennek ellenére a hallgatók arcán, tekintetében annak jelei mégis megmutatkoznak (akár alig észlelhető módon is!), akkor — szerintem! — ezek a jelek az anyanyelvi vétség részükről történő észrevételét, és az adott hibával szembeni elhatárolódásukat jelzik, de azt is, hogy az adott nyelvi hiba környezetükben már-már elfogadott volta miatt, nem kívánják álláspontjukat észrevehetően kifejezni. A hallgatók nyelvi hibákra való bármiféle reagálásának teljes elmaradása viszont, már az adott nyelvi-nyelvhelyességi hiba (hibák!) az adókon megszólalók nagy többsége általi elfogadottságát, köznyelvükben való meggyökeresedett voltát bizonyítja.

A leírtak mellett, azaz, a budapesti tévéadók köznyelvének milyen volta, nyelvi-nyelvhelyességi állapota mellett, engem az is érdekel, hogy a magyarországi tévéadók köznyelvében már megszokottá, meggyökeresedetté vált nyelvi-nyelvhelyességi hibák *megjelennek-e az Újvidéki Rádió-és Televízió kettes csatornájának magyar nyelvű adásaiban*, és az Újvidéken megjelenő napilapban, a *Magyar Szóban is*. Az újvidéki tévé magyar nyelvű adásaiban általában ritkán, ezzel szemben a Magyar Szóban rendszeresen jelzik az átvett anyag forráshelyét, és ez által az adott nyelvi-nyelvhelyességi hiba származáshelyét is. Azonban a magyarországi adók műsoraiban megszólalók leggyakoribb nyelvi-nyelvhelyességi hibái, nemcsak a magyarországi tévécsatornák műsoraiban, és nemcsak az Újvidéki RTV kettes csatornájának magyar nyelvű adásaiba iktatott magyarországi tévé-anyagban, és nem is csak a Magyar Szó magyarországi hírügynökségektől, vagy más magyarországi hírforrástól átvett cikkekben fordulnak elő, de az itteni tévé munkatársai által készített műsor-anyagban, és a Magyar Szó munkatársai és tudósítói tollából származó írásokban is. Ebből adódóan a lejegyzett és jellemzők szerint csoportosított hibaanyagelemzése során nem csak a nyelvi-nyelvhelyességi hiba eredő-helye állapítható meg, hanem annak terjedékenysége és terjedési iránya is. Ez utóbbit a nyelvi-nyelvhelyességi hiba új megjelenési helye/helyei bizonyítják. Mindezen állítások igazolása, valamint az elemzés nyomán megállapított tények áttekinthetőségének biztosítása érdekében minden tényezőt megfelelő kifejezéssel kell meg-

nevezni, jelölni. Ezzel a céllal a budapesti tévécsatornák műsoraiban észlelt hibákat egységesen a *budapesti tévé-magyarban*, az újvidéki tévéadó magyar nyelvű műsoraiban észlelteket a *VRTV-2-ben* megjelent nyelvi-nyelvhelyességi hibának/hibáknak nevezem, míg a Magyar Szó írásában megjelent tévesztéseket, amennyiben a hiba magyarországi hírforrású írásban bukkant fel *behozatali hiba*, ha viszont a lap munkatársainak írásában, illetve itteni tudósítóinak írásában jelent meg, akkor *hazai hiba* néven tartom számon. A VRTV-2 csatornájának magyar nyelvű fentebb megnevezett műsoraiban általam észlelt nyelvi-nyelvhelyességi hibák esetében a *behozatali* és *hazai* nyelvi vétségek megkülönböztetésétől el kellett állnom, mivel annak jelzése, hogy az adásba került anyag minden változtatás (javítás) nélkül került-e adásba vagy sem, nem minden esetben jelzett, illetve nem egyértelműen jelzett. A *nyelvi-nyelvhelyességi hiba* kifejezést viszont a már idézett *A magyar nyelv értelmező* szótára meghatározásának értelmében használom, amely szerint az: "A nyelv törvényei, a stílus általános követelményei v. a helyesírás szabályai ellen elkövetett vétség." Ezen írásomban természetesen a magyar nyelv nyelvtanában leírt törvényei elleni vétségek vizsgálata kerül előtérbe, amely elemzés azonban a maga teljességében nem végezhető el a *stílus általános követelményeinek* teljes mellőzésével, még ezen írás esetében sem, amikor is a stilisztikai- és helyesírási szempont érvényesítése a vizsgálatnak nem célja.

Fentebb már említettem, hogy az általam észrevett nyelvi-nyelvhelyességi hibák nem egyének nyelvi-nyelvhelyességi tévesztéseiként érdekelnek, hanem a budapesti tévécsatornák mindennapi nyelvhasználatában, köznyelvében gyökeret vert jellegzetességekként foglalkoztatnak, tehát már most, az előzetes megjegyzésekben, fontosnak tartom megjegyezni, hogy írásomban az alábbiak során a szóban forgó hibát tartalmazó, bizonyító anyagként idézett mondatok és mondattörések adatolásakor csak a tévécsatorna nevét, valamint a lejegyzés évét és hónapját tüntetem fel. Teszem ezt elsősorban azért, mert észrevételeimmel, kifogásaimmal senkit sem szándékozok sérteni, de azért is, hogy észrevételeimmel, megállapításaimmal visszaélve ezt mások se tehesék meg.

2. A *takar* ige eredeti jelentése és az *el*, *be*, *ki* igekötők jelentés-átalakító szerepe

Mivel írásom címében a magyar nyelv tárgyias cselekvő igéje, a *takar* ige három, az igének más-más jelentést kölcsönző igekötővel fordul elő, a fentebb elmondottak során pedig nyelvi hibáról, ezek nyelvi-nyelvhelyességi szempontból való meghatározásáról és vizsgálatáról volt szó; magától értetődő egyrészt az, hogy a négy ige közül egyiket a *budapesti tévé-magyart* beszélők megszólalásaik során igen gyakran használták/használgák tévesen, másrészt az, hogy a tévesztés mibenléte a négy ige jelentésének egymáshoz viszonyítása alapján állapítható meg. Ehhez az említett igék pontos jelentésének, valamint a *el*, *be* és *ki* igekötők igejelentést módosító nyelvi funkciójának kellő ismerete/ismertetése szükséges. A négy említett ige jelentése *A magyar nyelv értelmező szótárának* jelentés-leírásai¹, míg az említett igekötők magyar nyelvben betöltött szerepének két, egymástól több évtizednyi időközben megjelent leíró nyelvtanban, leírt, meghatározott funkciója/funkciói alapján történik. A két egymástól 46 év időtávolságban megjelent leíró nyelvten: Tompa József (szerkesztő): *A magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvten I.* (1961), és A. Jászó Anna (főszerkesztő): *A magyar nyelv könyve* (2007).² De a három igekötő anyanyelvünkben betöltött funkcióinak, jellemzőinek ismertetésén túl, az e kérdéssel való foglalkozás azért is érdekes, mert az ismertetés arra is rávilágít, hogy a két említett leíró nyelvtenban a szóban forgó igekötők anyanyelvünkben betöltött szerepköreinek kérdéseivel foglalkozó szerzők szerint megállapított funkciók, az eltelt idők során (46 év!) változott-e (bővült-e?, szűkült-e?), vagy sem. Megemlítendő, hogy a négy ige szótári jelentésértelmezéseiből csak az egyes számmal jelölt, tehát csak az alapjelentést, és, ennek a jelentésnek kiemelése-megerősítése céljával még e jelentésen belül az *a*-val jelölt értelmezést idézem egy, esetleg két szótári példamondattal. Amint a négy igének több jelentése, úgy az írás címében szereplő igéhez járuló három igekötőnek is. a *be*, *el* és *ki* igekötőknek is, többféle funkciójuk van anyanyelvünkben, tehát, amint az igék esetében, az igekötők

¹ BÁRCZY G, ORSZÁGH L. (1962): *A magyar nyelv értelmező szótára, VI kötet*, Budapest, 442.

² TEMESI M: *Az igekötők fogalma és általános jellemzése* in TOMPA J. (1961) (szerkesztő): *A magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvten I.* Akadémia Kiadó, Budapest, 263; BOKOR J: *A mai magyar nyelv szófajai* in JÁSZÓ A. (2007) (főszerkesztő): *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest, 264-265.

esetében is, azon nyelvi szerepkört, jelentésfunkciót emelem ki, amelyet az értelmező szótár jelentés-megállapításai, jelentés-leírásai nyújtanak az igekötők hozzáadásával az igének, és amely esetben a *budapesti tévé-magyart* beszélők az adott igekötős igét megnyilatkozásaikban jelentése szempontjából nézve meg nem felelően használták, használják.

A szóban forgó négy ige jelentését az értelmező szótár a következőképpen írja le, határozza meg:

takar "1. ts *Vmivel* ~ *vkit*, *vmit*; vmely lapos v. széles kiterjedésű tárgyat helyez elébe, hogy ne lehessen közvetlenül látni v, hogy külső hatások ne érjék; fed, borít. *Mellével*, *testével* ~ *vkit*, *vmit*; elébe állva fedi <rendszer> azért, hogy védje." "IIa ts (Mezőg) <Növényt, növényrészt> úgy véd kedvezőtlen, káros hatás ellen, hogy vmivel körül veszi, v. rárak *vmit*. *A rózsafákat szalmával*, *a szőlőt földdel* ~*ják a fagy ellen*,

eltakar „1. ts . (*Vmivel*) ~ *vkit*; *vmit* úgy tart, borít, terít *vmi* fölé v. elé, hogy azt nem látjuk tőle. *Kezével* ~*ta az arcát*." "IIa, ~*vmit*: *vmi* úgy kerül *vmire*, *vmi* fölé v. elé, hogy az nem látható tőle. *elfed vmit*; *Sötét felhők takarták el az eget*."

betakar "1. ts (*Vmivel*) ~ *vmit*: *vmit* úgy tesz, borít, terít *vmire*, hogy az a kívánt mértékben fedve, védve legyen (*vmitől*). ~*ja a gyereket*." "IIa, ts *Vmi* úgy esik, hull *vmire* v, úgy van *vmin*, hogy egészen elfedi, eltakarja. ~*ta a hó a hegyeket*."

kitakar „1 ts ige ~ *vkit*; *vmit*: *vmiről*; *vkiről* a takarót, a borító tárgyat szándékosan leveszi, v. vmely véletlen mozdulattal eltávolítja, ~*ja a gyereket*, *a lábát*; ~ *magát*."

Az igekötők anyanyelvünkben betöltött szerepét az említett két nyelvtanban a kérdéssel foglalkozó szerzők a következőképpen írják le, határozzák meg:

Az elsőként említett *A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelv-tan I.* kötetében *Az igekötők*³ címszó alatt e szófaj kérdéseivel Temesi Mihály foglalkozott. Tanulmányának első részében, *Az igekötők fogalma és általános jellemzése címűben*, e szófaj fogalmi mivoltát a következőképpen ismerteti: "Az igekötő (praefixum verbale) i g é v e l, i g e n é v v e l, vagy igéből képzett más névszóval t ö b b é - k e v é s b é s z o r o s e g y s é g b e n használt, alapjelentésében a v a l ó s á g o s h a t á r o z ó s z ó v a l r o k o n szófaj: **Fel** r ö p ü l ö k akkor gondolatban — Túl a földön felhők közelébe (Petőfi: Az alföld; **ÖM. I.**, 107);

³ TEMESI Mihály: *Az igekötők* in Tompa J. (1961) (szerkesztő): *A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelv-tan I.* Akadémia Kiadó, Budapest, 253-267.

Fejét **félrefordította** s úgy nézett vissza a tanárookra (Móricz: Forr a b. 92); a szótári értelmezés **át-meg-át** van s z ő v e nyelvtani vonatkozásokkal (I. OK. VI. 163); *Nincs megállás* (Nagy I. Regény-cím)." (263. o. A kiemelések a szerzőtől valók, B. F.) Majd az igekötő alaktani és mondattani sajátosságait összefoglalva megállapítja: "Az igekötő tehát minden tekintetben á t m e n e t i s z ó f a j: egyrészt önálló szó (valódi határozószó) jellegű, másrészt csak jelentésmódosító szóelem (praefixum); illetőleg összetételi előtag; s az egyik vagy másik jelleg túlnyomó volta szavanként változik, sőt alakilag önálló előfordulása még esetenként a mondat hangsúlybeli-szórendi viszonyaitól is függ." (264. o. A kiemelés a szerzőtől való, B. F.) Vizsgálatának további részében, *Az igekötővel kifejezett jelentésárnyalatok* című részben, a helyváltoztatást kifejező igék kapcsán leggyakoribb igekötőinknek egy másik sajátosságára hívja fel a figyelmet: "Igekötőink — főként a leggyakoribb: a *meg, el, ki, be, föl* (~ *fel*). *le* — sokféle finom jelentésmódosítást fejezhet ki. A legfontosabbak ezek: „A *meg* kivételével mindben világosan megtalálható mindenek előtt a valóságos h e l y i jelentésárnyalat. Ez legtisztábban a helyváltoztatást jelentő igékben érvényesül: *beszald, kifut; odasiet; El kell menni, ha esik is* — ... *Én elmegyek, te itt maradsz* (Népkölt. I, 28); de jelölheti az igekötő a mozdulat, a munka irányát is: *ledob, fölnyújt, visszainn, bekiabál; Világok és jövendők* — *Néznek ki a vonatból* (Ady: Gőzösről az Alföld; ÖV. I, 442); vminek vmilyen irányba juttatását: *lefölöz, kimagoz, beporoz, leporol, kiporol; háttal a Duna felől az elnökszék, ez alkalomra fölfektöztöze a bíbor mennyezettel István fhg számára* (Petőfi: ÖM. V, 142); a cselekmény vmely képletes irányulását: *beleszó, kifeceg, rábizonyít, mellébeszél, előfordul*; mai közéletünkben a *hozzászólás* szóban is ez a jelentés érvényesül." (265-66. o. A kiemelések a szerzőtől valók, B. F.)

A másodikként említett összefoglaló nyelvtenban, *A magyar nyelv könyvében* az igekötők kérdésével Bokor József *A mai magyar nyelv szófajai* fejezet keretében *Az igekötők* címmel foglalkozott, és Temesi Mihály szófajmeghatározásával egyezően állapítja meg, hogy: „Az igekötő ígéhez, igenévhez vagy igéből képzett névszóhoz kapcsolódó, annak jelentését a határozókra emlékeztetően módosító viszonyzó.”, továbbá azt is, hogy igen sajátos szófaj. Egyrészt szóelem jellegű (prefixum), amely a képzőkre emlékeztetően módosítja vagy változtatja meg a jelentést (pl. *becsap, megszólal, rászed*). Másrészt határozószó módjára viselkedő összetételi előtag (pl. *hazamegy*). Előtag jellegével

függ össze, hogy olykor az egész igekötős szó helyett megelégszünk csak az igekötő megismétlésével (– *Megírtad?* – **Meg**). Itt mintha mondatrészszerpe lenne. Harmadsorban morfológiai természetű szerkezet alkotására képes viszonyzó. Ilyenkor hangsúlyozási-szórendi okokból az igekötő önálló szóként viselkedik (pl. *adja fel, nem felejt el*). Igéjétől elválhat, de főnevétől már nem.” (245-246. o.)⁴

Az értelmező szótárból és a két leíró nyelvtanból fentebb idézettek alapján egyértelműen állapítható meg a címben megjelenő *takar* igéhez járuló három igekötő, az *el*, *be* és *ki* igekötők, irány-határozószerkezet értelmű jelentésmódosító szerepe. Így a *takar* ige esetében az *el* igekötő az ige, jelentését tekintve, majdhogynem éppen annyira tesz láthatatlanná valaki számára valakit, vagy valamit, mint mondjuk a gyom, amely úgy benőtt, *elborított* valamely virág-, vagy vetemény-ágyást, mintha szándékosan *elrejteti* "akarta" volna az abba ültetett virágokat, veteményt. Ezzel szemben a *be* és a *ki* igekötők *takar* igéhez adásával létrejött két ige, a *betakar* és *kitakar*, cselekmény-jelentésének irányát egymással ellentétessé teszi, amit számos más felhozható példa mellett, meggyőzően bizonyít a következő, Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regényéből Temesi Mihály választotta mondattöredék: "... a kiskapun **ki**- és **be**járnak a vitézek." Tehát a *takar* ige jelentéséhez viszonyítva az *eltakar* ige valaki, vagy valami láthatóságát, valamilyen tárggyal lehetetlenné tevő cselekményt fejezi ki, míg a *betakar* és *kitakar* igék egymással ellentétes irányú cselekvést, mozgást érzékeltetnek, mint pl. a: *bead* – *kiad*.

3. Mondat- és mondattöredék-példák a *kitakar* igekötős ige jelentésének meg nem felső használatára a *budapesti tévé-magyarban* és a *VRTV 2* egyik adásában

A leírtak ismeretében minden bizonnyal érthető az a nem kis meglepetésem, amikor 2016 szeptemberében, a szerbiai Szabadkán készült, egyes migránsok gátlástalan viselkedését is érzékeltető riportot nézve-hallgatva a riportert a következő szavakkal vezette be ismertetését: „A nagymama kérte, hogy *takarjuk ki* az arcát...” (hogy az egy helyi lányon erőszakkísérletet elkövető migránsok, a róluk általa elmondottak után ne ismerhessék fel, nehogy bosszút álljanak rajta, B. F.), miközben

⁴ BOKOR József: A magyar nyelv szófajai. Az igekötők. in A. JÁSZÓ Anna: A magyar nyelv könyve. Trezor Kiadó, Budapest, 2007., 345-46. o.

azt látom, hogy az asszonymnak, nem csak az arca-, de feje körvonalai is alig kivehetőek az *elsötétített, takart, eltakart* képernyő-részen! Meglepetéséből felocsúdva azzal nyugtattam magam, hogy amit hallottam, az csakis egy igen szokatlan nyelvbtlás lehet. De ennek ellenére az esetet lejegyeztem, és vártam, — megismétlődik-e? És..., újabb meglepetésemre, nemsokára (még ez év októberében!), — a megismétlés be is következett. De ekkor az ATV adásában, amely Szerbia egyik magyarországi határmenti településén csoportosan jövő-menő migránsokról szólt. Ezúttal a riportalanyra vonatkozóan a riportertől ezeket hallottam: „... biztonsága miatt az arcát *kitakartuk*.”, és ismét nemcsak hogy az arc, de a fej körvonalai is alig voltak kivehetőek az elsötétítéssel *takart. el-takart* képernyőn. Tehát: sem az első, sem a második eset nem volt szokatlan nyelvbtlás, hanem a *budapesti tévé-magyar* beszélők (ezúttal a riporterek!) által is elfogadott, sőt: köznyelvükben meg is gyökeresedett! nyelvi-nyelvhelyességi hiba! Hibáról, nyelvi-nyelvhelyességi hibáról volt, és van szó, — ez már biztos! Megerősíti ezt a megállapítást az a körülmény is, hogy a riporterek egyik esetben sem adták semmilyen jelét sem annak, hogy tévesztettek volna, ugyanis a tévesztést semmiféle korrekció-féle jelzés nem követte. És hogy ez a valós helyzet, azt a következő példák sora is bizonyítja:

1. M1, T.V., 2017. X. : ”Olyan sűrű füst gomolygott, hogy a Napot *kitakarta*.”
2. Duna T.V., 2017. XII. „... csak arra kért bennünket, hogy *takarjuk ki* az arcát...”
3. M1. T.V., 2018. III. „--- a kolozsvári kampány idején *kitakart* arcú emberek eltorzított hangon beszéltek arról a videón, hogy szavaznak majd, és kire szavaznak.”
4. Duna T.V., 2018. IV. „Egy ember vállalta, hogy nyilatkozik nekünk a történekről, azzal, ha az arcát *kitakarva* sem mutatjuk.”
5. M1 T. V. 2020. X. „... a nyilvánosságra hozott dokumentumokból bizonyos részeket *kitakartak* (a Donald Tramp elnökké választását gátolni igyekvők, B. F.)
6. M1 T. V., 2021. I. „...”, mert a szerződésben sok minden *ki van takarva* (Az EU Covid-19 elleni vakcina-gyártóival kötött szerződésről volt szó, B. F.)
7. M1 T. V., 2021.IV. „Gomolyfelhők *takarják ki* a Napot.”
8. M1 t. V.. 2021. IV., „A felhők hosszabb időszakra is *kitakarhatják* a Napot.”

9. M1 T.V., 2021. IV. „Gomolyfelhők *takarhatják ki* a Napot.”
10. M1 T. V., 2021. VII. „... csak fátyolfelhő *takarhatja ki* a Napot.”
11. M1 T. V., 2022. I. „... ellenben a gomolyfelhők olykor *kitakarhatják* a Napot.”
12. M1 T. V., 2022. IV. „A gomolyfelhők *kitakarhatják* a Napot.”
13. Duna T. V., 2022. VI. „... a gomolyfelhők olykor *kitakarják* a Napot.”
14. M1 T. V., 2022. VI., „... de a gomolyfelhők időnként *kitakarhatják* a Napot.”
15. M1 T. V..2022. VII. „A gomolyfelhők összeállhatnak, és *kitakarhatják* a Napot.”+
16. M1 T. V. 2022. VII. „A felhők *kitakarják* a Napot, de esőt nem hoznak.”
17. Duna T. V. 2022. VII., „... a gomolyfelhők pedig *kitakarják* a Napot.”

És végül, szinte éppen a bekövetkező elemzést megelőző napokban, egy ebbe a nyelvi-nyelvhelyességi hibacsoportba tartozó VRTV 2-es (2022. X. hónapban lejegyzett) hiba, amely egymagában ugyan, de tényként bizonyítja, hogy talán másféle hibáknál, melléfogásoknál terjedőképesebbek a nyelvi-nyelvhelyességi hibák, hogy számukra az országhatár „átlépése” könnyebben megy, mint befogadóiknak, hogy meggondolatlanul utánpótlás mindig voltak, és lesznek is. Akkor hát következzen az országhatáron legálisan, vagy illegálisan „átlépő”, de immáron nálunk is, vajdasági, avagy délvidéki magyaroknál is, méghozzá hazai tévé-munkatárs által írt szövegben, megjelent, nem *behozatali*, hanem a minden tekintetben hamísítatlanul *hazai* nyelvi-nyelvhelyességi hiba, „ünnepélyes” bemutatása, bár az igazság kedvéért azt azért meg kell jegyezni, hogy a *budapesti tévé-magyarban* észlelt és általam lejegyzett első ilyen típusú vétséghez viszonyítottan „úriasan késett” (hat évet!) ez a hazai hiba, ám, ha késéssel is, de végül nálunk is megjelent! — íme a mondattörredék, a hiba megjelenési helye: „... a szerződés, amelynek egyes részei *ki vannak takarva*.” (A jade, jadeit: ásvány — magyar ejtésben: jád, vagy zsád – népszerűsítése céljából a VRTV reklám-osztályával megkötött szerződés egyes részleteinek nyilvánosság előli *eltitkolásáról*, a nyilvánosságra hozott szerződés egyes részleteinek *kihagyásáról* volt szó. B. F.)

Eddig ez az egyetlen ilyen *hazai* hiba,, ugyanis a Magyar Szóban erre a fajta, a *budapesti tévé-magyarban* már meggyökeresedett hibára eddig még nem bukkantam. Remélem, hogy ez nem pusztán csak az én mulasztásomnak, feleületes újságolvasásomnak tudható be...

4. A példaanyag elemzése, véleményezése

Annak megfejtésébe, hogy mi, milyen nyelvi vagy egyéb ok/okok hatására, vagy következményeként cserélődhetett fel egyedülként a *kitakar* igekötős ige jelentése az *eltakar* igekötős ige jelentésével a *budapesti tévé-magyarban*, és milyen nyelvi ok/okok eredményezhették ennek a hibának a *budapesti tévé-magyart* beszélők általi elfogadottságát vagy pontosabban fogalmazva: megrögződését közléseikben, anélkül, hogy a *kimegy, kikerül, kivált* és más **ki** igekötős ige és **ki** igekötős igét tartalmazó szószerkezet pl.: *kikéri magának, kinéztem magamnak* stb. esetében ez a téves jelentéscsere bekövetkezett volna, – nos, ennek nem csak megfejtésébe, de még ennek kapcsán feltételezésekbe, magyarázatokba sem bocsátkozom. Egyszerűen megmagyarázhatatlan nyelvi-nyelvészeti esetnek vélem a jelenséget, mint ahogy egyszerűen megmagyarázhatatlan nyelvi-nyelvészeti jelenségnek tartom azt is, hogy ez a nyelvi-nyelvhelyességi hiba még átvehető is legyen, hogy felbukkanhasson, mint ahogy valóban fel is bukkant a VRTV 2 anyanyelvemen folyó műsorában, bár az némi megnyugtatóssá szolgálhat, hogy az itteni hírolvasó korántsem oly természetességgel olvasta fel a szöveget, mint amilyen spontán egyszerűséggel éltek a téves kifejezéssel a magyarországi tévériporterek, és más megszólalók, illetve az időjárási jelentést közlő ottani adók munkatársai, ugyanis a VRTV 2 hírolvasója a tévesztéshez érve meghökkent, egy pillanat tizednyi részére meg is állt, de professzionalizmusa átlendítette meglepetése következtében bekövetkezett zavarán, ennek köszönhetően pedig, alig észrevehetően, majdhogynem zökkenőmentesen fejezte be felolvasását.

Az viszont igencsak érdekelne, hogy a *budapesti tévé-magyart* beszélők, miként értik-értelmezik József Attila *Karóval jöttél* című versének következő két sorát:

„Magadat mindig kitakartad,
sebeidet mindig elvakartad,”⁵

⁵ B. Szabó Gy. (rendezte sajtó alá) (1952): *József Attila összes versei és műfordításai*. Testvériség-egység Könyvkiadóvállalat, Noviszád, 440.

mint, ahogy arra is kíváncsi lennék, hogy úgy értelmezik-e az idézett sorban előforduló *kitakartad* igét is, mint a fentebb idézett tévesztéseket tartalmazó első vagy tizenkettedik mondatban?

Vagy miként értelmezhetik, érthetik a *budapesti tévé-magyar* beszélők a számos „csókos ütközetek” részesének, Ady Endrének *Kihűlve* című verse címét és a vers első versszakának alább idézett utolsó két sorát, a címben, és az idézett sorok egyikében megjelenő **ki** igekötő miatt?

„Kifáradok hamar a vágyba’,
Egy vágyam erős: a nyugalom...”⁶⁶⁶

A feltett két kérdés már azért sem tekinthető szónoki kérdésnek, mert ha a nyelvi-nyelvhelyességi tévesztéseket tartalmazó fentebb sor-számozottan felsorolt mondatokat és mondattöredékeket kissé figyelme-
sebben olvassuk el, akkor észrevehetjük, hogy a *kitakar* igekötős ige még abban az *eltakar* jelentésében sem felel meg minden esetben, azaz, minden mondatban, illetve mondattöredékben, amely jelentésben használták. Három ilyen esetet figyelhetünk meg. Ilyenek a sorrendben az ötös és hatos számú példák, valamint a számozott sorrendbe fel nem vett VRTV 2 adásában észlelt hiba, azaz a következő mondattöredékekben megjelenő hibák:

„... a nyilvánosságra hozott dokumentumokból bizonyos részeket *kitakartak* (a Donald Tramp elnökké választását gátolni igyekvők, B. F.)

„..., mert a szerződésben sok minden *ki van takarva* (Az EU Covid-19 elleni vakcinagyártóival kötött szerződésről volt szó, B. F.)

„... a szerződés, amelynek egyes részei *ki vannak takarva*.” (A jade, jadeit: ásvány — magyar ejtésben: jád, vagy zsád – népszerűsítése céljából a VRTV reklám-osztályával megkötött szerződés egyes részleteinek nyilvánosság előli eltitkolásáról, a nyilvánosságra hozott szerződés egyes részleteinek kihagyásáról volt szó. B. F.)

Ezekben a mondattöredékekben – szerintem! – átvitt értelemben, tehát írott formában, idézőjelek között, a *takar* ige felelne meg inkább, de, megjegyzendő, hogy hírműsorban még ennyi költőiségre sincs

⁶⁶⁶ *Ady Endre összes költeményei* (1956), Testvériség-Egység Könyvkiadóvállalat, Noviszád, 502.

kimondottan szükség. Ilyen esetben az egyértelműség, az egyenes beszéd inkább elfogadható (elsősorban, hitelesebben ható volta következtében!), tehát *eltitkolásról, egyes részletek kihagyásáról*, vagy bizonyos körök érdekeit/érdekeltségeit sértő volta miatt *bizonyos részletek közlésének, publikálásának elmaradásáról* kellett volna említést tenni. Hogy nem e lehetőségeket kihasználó közléssel éltek a szövegek szerzői, az magyarázható a *budapesti tévé-magyar nyelv* egyoldalú, beszűkült nyelvi eszköztárával, amely a szöveg szerzőjét is gátolja gondolatainak, meglátásainak általánosabban elfogadható kifejtésében, esetleg a *budapesti tévé-magyart* beszélők azon reményével is, hogy ezt a közlésmódot a tévénezők-hallgatók többsége előbb-utóbb meg fogja szokni. És, ha ezt már megszokták, akkor jöhetnek olyan „újítások” mint, mondjuk: *felmegyek az alagsorba* és *lemegyek az emeletre*. És, ha a nézők-hallgatók nagytöbbsége ezt is megszokta, akkor következhet olyasmi, hogy ezentúl az *ajtót ablaknak*, az *ablakot viszont ajtónak* nevezzük. És, ha ez az „újítás”, vagy „nyelvi változás” is elfogadottá vált, akkor már teljesen érthetővé válik annak a dalnak a szövege is, amelyet gyermekkoromban a bánáti kis faluban, a Nagybecskerekettől és Versectől egyaránt ötven-ötven kilométerre lévő Kanakon, minden utcabeli gyerek ismert és fűjt, akár egyedül, akár többed magával, vagy a teljes társasággal, de amelyről ma sem tudom, hogy népdalnak, rádióban hallott műdalnak, vagy az utcabeli-gyermektársaság valamelyike szerzeményének (sajnos, semmiképpen sem az enyémnek!) mondhatnám-e, tekintethetném-e inkább, és amelynek – emlékezetem szerint – két versszakra osztható nyolc sora volt, ebből azonban dallamával együtt két sor maradt meg emlékezetemben, a következő kettő:

„Kiment a ház az ablakon,
Utána ment a vénasszony,”

A gyermektársaság, amolyan grund-féle gyermektársaság körében igen népszerű volt ez a dalocska, szövege is, dallama is. A társaságon belül szólássá is vált az első sora, ugyanis, ha a társaság valamelyik tagja valami olyasmit talált mondani, amit a többiek nem voltak hajlandók elhinni neki, csakhamar méltatlankodva hangzott fel valamelyikünk részéről, de néha többek részéről is, a kérdés: „*Kiment a ház az ablakon, nálad? Ezt higgyem el!*?” És már is kezdődött a vita, amelynek során aztán rendszerint tisztázódott a dolog, lecsitulak a felpaprikázott hangulatúak, majd pedig elkezdődött valamiféle játék, ami rendszerint mindeféle nézeteltérésre fátylat borított.

5. Befejezőként, vagy befejezés helyett...

És most, a *kitakar* ige *budapesti tévé-magyarban* számomra megmagyarázhatatlan jelentésben való használata kapcsán szerzett-kialakult benyomásaim, véleményem elmondásának befejezéséhez közeledve, úgy tűnik, hogy a gyermekkoromban olykor-olykor a társasággal harsányan énekelt dalocska szövege és dallama, de a szöveg első sorának a gyerektársaság tagjai által (társaságon belüli) szólásként való használata, nem is egészen véletlenül lépett elő emlékezetemből éppen e hibával való foglalatосkodás nyomán. Előhívhatta azt, a már-már teljes feledésből, az a válasz, amit az anyanyelv megőrzésének kérdéseivel, valamint az anyanyelv-megőrző tevékenység módozatainak, alkalmainak és lehetőségeinek kihasználási tapasztalatait ismertető 2013-ban a pécsi főiskolán tartott nyelvészeti konferencia vitapontjának során kaptam, arra kérdésemre, amelyre, észrevételem szerint, az egyébként igen színvonalas és tartalmas konferencia nem adott választ, – arra, hogy *milyen magyar nyelvet kívánunk megőrizni?* A vitavezető válasza egyszerű, majdhogynem, katonásan egyszerű volt. Így hangzott: *Magyarországon nincs nyelvi rendőrség! Magyarországon mindenki úgy beszél, ahogy akar!* A válasz elvi-elméleti szempontból egyszerű, ám gyakorlati szempontból, tehát megvalósítása, alkalmazása esetén a köznyelvre nézve nagy veszélyt jelent. Ugyanis, ha egy kissé jobban meggondoljuk, arra döbbenünk rá, hogy ennek a nyelvi liberalizmust megtestesítő elvnek a gyakorlati, a mindennapi nyelvhasználatban megvalósult eredménye a *budapesti tévé-magyar* nyelv, és ennek a nyelvnek nyelvi-nyelvhelyességi szempontból egyik jellegzetességét képező része, eleme a *kitakar* ige, ennek tényleges, a valódi magyar nyelvben való jelentésétől eltérő, tehát meg nem felelő jelentésével és beszédben való használatával egyetemben. Mert „*A gomolyfelhők kitakarják a Napot.*” mondatban, valamint a más-más nyelvi szörnyszülött mondatban, valamint egyéb, mára már a *budapesti tévé-magyarban* meggyökeresedett, emellett igencsak terjedékeny, országhatárokon könnyedén „átszegdelő”, országhatár-akadályt nem is ismerő hibáról/hibákról van szó. Ugyanis „*A gomolyfelhők kitakarják a Napot.*”- mondat számomra, határon túli magyar anyanyelvű számára, nem azt jelenti, amit a *budapesti tévé-magyart* beszélők számára jelent. Az én, határon túli anyanyelvemen, értelem szerint, az idézett mondat a felhők varázserejét sugallja, mert-hogy a gomolyfelhők miután a Napot *kitakarták*. Magyarországon egészen biztosan *szikrázó napsütést* teremtettek, míg ugyanazon gomoly-

felhők, vagy nyúlványaik, a vajdasági égen, esővel fenyegetnek, mert erre felé a felhők, és nem csak a gomolyfelhők, de mindenféle felhő nem *kitakarja*, hanem *eltakarja* a Napot. Ez tehát a tényállás. Ebből a tényállásból viszont az a következtetés vonható le, hogy a „Magyarországon mindenki úgy beszél, ahogy akar.”-elv a mindennapi nyelvhasználat terén azt eredményezte, hogy a magyar nyelv nem felel meg természetes rendeltetésének. mert a magyar nyelvet beszélőket (a határon belüli- és kívüli magyar anyanyelvűeket) nemhogy összekötné, nemhogy együvé tartozóvá tenné őket, hanem elválasztja. Mert, amint az a fenti példából is kitűnik, egymás megértését nehezíti, gátolja, azzal, hogy feleslegessé teszi minden nyelvet, tehát a magyar nyelv sajátos törvényeinek megismerését és betartását. Ugyanis, leszoktatja a beszélőt közlésének nyelvileg igényes megformálásáról és mondanivalója közlési szándékának megfelelő megértetéséről, aminek következtében teljesen érthetetlen módon és indokolatlanul aktualizálja a fentebb idézett, gyermekkoromban kedvelt, értelmetlenségből tréfát teremtő verset, és ennek első sorából gyermekkori társaságom tagjai között akkoriban mindenki által gyakran, szólás-ként is mondogatott első sorát, a „Kiment a ház az ablakon”- sort.

Nem zárom ki, és nagy a valószínűsége annak, hogy nem is zárhatnám ki, még ha akarnám, akkor sem, annak feltételezését, hogy ezen írásom elolvasása után, lehetnek-lesznek olyan olvasók, akik a teljes szöveget, esetleg annak egyes részleteit gúnyolódásnak tekintik. Ha így gondolják egyesek (és végül is, miért ne gondolhatnák azt, hogy így van!?), akkor ki kell mondanom, hogy tévednek! Mert nincs, és nem is lehet igazuk! Én nem, nem gúnyolódok, nem is gúnyolódhatok, hisz az anyanyelvemről van szó! Én csak kétségbeesés és könnyek nélkül, de csendes-komorán, csak úgy teszek, mint Arany János *Bolond Istók*jában a szőlősgazda, az egyszeri, ki:

„Látván, hogy szőlejét a jég veri,
Dorongot ő is hirtelen kapott fel,
Paskolni kezdé hullván könnyei:
„No hát, no!”, így kiált, „én uram-Isten!
Csak rajta! hadd lám: mire megyünk *ketten!*”⁷

⁷ Arany János (1895) *Bolond Istók. Elbeszélő és elegyes költeményei*, In Arany János Hátrahagyott V E R S E I. I-VIII kötet. Sajtó alá rendezte és a Bevezetést írta: Arany László, Ráth Mór (kiadó), Budapest, ötödik kötet, 300.

Felhasznált irodalom:

- ADY E. (1956): *Összes versei*. Testvériség-Egység, Könyvkiadóvállalat, Novisád.
- ARANY J. (1894): *Bolond Istók*. Elbeszélő és elegyes költeményei, ötödik kötet. In Arany János Hátrahagyott V E R S E I. I-VIII kötet. Sajtó alá rendezte és a Bevezetőt írta: Arany László. Ráth Mór (kiadó), Budapest, 1895-96.
- BÁRCZI Géza és ORSZÁGH László (vezető szerkesztők) (1966): *A magyar nyelv értelmező szótára*, Akadémia Kiadó, Budapest.
- BOKOR J. (2007). *A mai magyar nyelv szófajai fejezet keretében Az igekötők* In A JÁSZÓ Anna (Főszerkesztő), *A magyar nyelv könyve*. Trezor Könyvkiadó Vállalat, Budapest.
- JÓZSEF A. (1952): *Összes versei és műfordításai*. Sajtó alá rendezte B. Szabó György. Testvériség-Egység Könyvkiadóvállalat, Novisád.
- TEMESI M. (1961): *Az igekötők*. In Tompa J. (szerkesztő): *A mai magyar nyelv rendszere*. Leíró nyelvtan I.